

landets främsta godsforskare från ett brett tvärvetenskapligt fält, utan främst ett enastående fint bildmaterial. Här möter Ehrensvärds akvarell från Tosterups landskap 1795, Stig T. Karlssons vardagsnära bilder från Christehof och Glimmingehus på 1960-talet. Lars Bygdemarks flygbilder gör även arkitektoniskt mediokra byggnader till bildmässiga skönheter och Ingalill Snitts detaljbilder av exempelvis kyrkornas målningar och bänkar lyfter fram nya dimensioner hos både form och innehåll. Nutida fotografier blandas med äldre av t.ex. Gunnar Lundh, men också med kopparstick, teckningar, akvareller, kartor och ritningar. En särskild bildsvit av Ingalill Snitt visar detaljer från såväl exteriörer som interiörer.

Överblickar och detaljer blandas på ett intressant sätt i såväl bild som text. Så olika ämnen som det goda livet i form av musicerandet och maten, herrgården i filmen samt den naturvetenskapliga forskningens roll på godsen, byggnaderna, ekonomin, trädgårdarna och arbetsfolkets livsmiljö samsas inom ramen för det skånska godslandskapets historia och nutid.

Avslutningsvis ställs frågor om kulturarvets värde i detta särpräglade landskap, om vad moderniteten betyder för slottsbygden och vilken roll dagens kulturmiljövård skall spela i bevarandet.

Birgitta Svensson, Stockholm

Petter Ljunggren, Stefan Bohman & Henrik Karlsson: *Arbetets musik. Visor – buller – skval*. Carlsson Bokförlag, Stockholm 2002. 144 s., ill. CD. ISBN 91-7203-501-3.

Länge kunde man inte komma in i en affär eller liknande utan att ljud strömmade ur högtalarna. Vissa undersökningar gör gällande att folk handlar mer till musik, men jag skulle tro att många tycker att det är ganska jobbigt med allt brus som ständigt omger oss och många njuter istället av tystnaden.

Annat var det förr, då kunde arbetsvisorna göra att ett monotont arbete kändes lite lättare, och man kom in i en viss rytm, vilket ju var bra om man arbetade i lag. Vid långa arbetsvandringar kändes vägen säkert inte heller så lång om man hade en spelman med. När bonddrängarna sökte sig in till städerna och industrierna tog de sina arbetssånger med sig och kunde därmed underhålla varandra.

Musik under arbetet förekom också i fabrikena, trots bullret. Till att börja med sjöng var och en för sig,

men så småningom tog Radiotjänst, efter utländska förebilder, upp idén med musik under arbetet.

Kvinnorna hade sina visor som sjöngs t.ex. vid spinnrocken, eller för att trösta småbarnen. På fåbodarna kulade kvinnorna både som underhållning och för att meddela sig med bygden och naturligtvis för att locka på kreaturen. Lockropen var ofta en uppräknings av namnen på djuren och man improviserade ofta med melodifraser. Under 1970-talets folkmusikvåg blev det populärt igen med kulning, och det lärdes ut på kurser bl.a. i Falun.

Kampsånger är en annan genre som var populär och framför allt betydelsefull när det gällde att påverka och locka till sig stora skaror som vid arbetarrörelsens födelse, och det gäller fortfarande inom många rörelser. Den taktfasta sången kan vara förförisk och farlig om den hamnar inom fel sorts rörelser.

CD:n som medföljer ger prov på de olika musikgenrerna. Och när man läser boken riktigt hör man hur det kan ha låtit förr.

Boken ges ut i samarbete med Musikmuseet och Arbetets museum.

Margareta Tellenbach, Bjärred

Mats Bjurbom: *De sista gruvarbetarna – slutet på en tusenårig tradition. En dokumentation i text och bild om nedläggningen av Falu Gruva*. Stiftelsen Stora Kopparberg, Falun 2002. 143 s., ill. ISBN 91-631-3281-8.

En kulen decemberdag 1992 sköts ”den sista salvan” i Falu Gruva. Det var slutpunkten för en industriell verksamhet som bedrivits på platsen i mer än tusen år. Samtidigt innebar det också startskottet för en ny era, en ny industriform som präglar vår tid, och som tenderar att bli väl så lukrativ – upplevelseindustrin. Falu Gruva och omkringliggande landskap upptogs på världsarvslistan 2001. Nu börjar en ny tid och möjligheter att utveckla nya värden och verksamheter där arbetet kommer att innebära att värna, vårda och visa ”Gamla mormor”, som hon kallas lokalt.

Idén till boken fick Mats Bjurbom, journalist och fotograf, när det blev klart att gruvan skulle stängas. Han ville dokumentera nedläggningen och det resulterade i ett antal intervjuer och personporträtt.

Boken inleds med en historik som till stor del bygger på intervjuer med den karismatiska museichefen Tom-

my Forss, som under mer än 30 år oförtrutet och framgångsrikt arbetade med att popularisera gruvans historia. Historien om Falu gruva är lång och fängslande, med dramatiska inslag och fantastiska sägner och berättelser som hur bocken Kåre på 800-talet hittade kopparfyndigheten, som möjliggjorde att en fantastisk utveckling för Falun och för Dalarna kunde ta sin början eller gruvdrängen Matts Israelsson som försvann vid 1700-talets slut och hittades 40 år senare i ett gruvschakt, förstena av det vitriolhaltiga gruvvattnet och fullständigt bevarad – en stor publikattraktion på sin tid. Det stora raset som inträffade 1687, då ”Stora stöten” bildades, var en annan dramatisk händelse där mirakulöst nog inte en enda människa skadades. Men gruvans tidiga historia är inte bara baserad på sägner. Exakta analyser av bottensediment i sjön Tisken har visat att det förekom bergmalmsbrytning så tidigt som på 700–800-talet.

Gruvans historia är djupt förknippad med den politiska, ekonomiska och tekniska utvecklingen i Sverige. Redan på 1200-talet hade verksamheten blivit en riksangelägenhet och kung Magnus Ladulås var engagerad. Från denna tid härstammar det brev från den 16 juni 1288 där biskop Peter i Västerås förvärvar en åttundel av Berget och i utbyte mot detta lämnar stora land- och jordegendomar. Detta visar en tidig bolagsliknande bildning där man kunde köpa och sälja delar. Det är detta datum som företaget Stora utgick från då man firade 700-årsjubileum 1988. De rika bergsmännen kom på kant med kungamakten, som ville ha kontroll över verksamheten, något som kulminerade vid Gustav Vasas besök 1533, som slutade med att han lät halshugga flera av de uppstudsiga bergsmännen. År 1539 infördes det s.k. kronobruket, vilket innebar att kronan bröt malm i egen regi vid Kopparberget.

Världspolitiken speglas i gruvans historia, t.ex. 1588 då spanska armadan besegrades av den brittiska flottan i Engelska kanalen. Ett konkret resultat blev att spanjorerna övergav silvermyntfoten och gick över till koppar. Silvermynten ersattes av kopparmynt och kopparn kom från Falun. Detta är början på gruvans storhetstid och 1641 får Falun stadsprivilegier.

För att klara en drift som blev allt större krävdes också tekniska lösningar. En av tidens största tekniska begåvningar Christopher Polhem anställdes vid gruvan och var verksam som konstmästare, dvs. tekniskt ansvarig, under tiden 1699–1714.

Gruvans historia är framförallt dess människors. Det har funnits, människor runt gruvan i tusentals år, unga pojkar som blivit män, länkar i en lång kedja, de som arbetat där. Det är om de sista gruvarbetarna som denna bok handlar. Vi får följa dem på den sista arbetsdagen och vi får ta del av deras berättelser om hur det har varit att arbeta i gruvan – om glädjeämnen och problem, hårt arbete och kamratskap, om deras farhågor och förhoppningar om vad framtiden innebär. En del äldre hyser litet hopp om en framtid i yrkeslivet. De samlas med vemod till avslutningsfesten medan de yngre planerar för studier eller andra verksamheter. De går vidare. Berättelserna rymmer mycken livserfarenhet och lärdom om begrepp som tidens växlingar, trygghet och framtidstro. Uppföljande intervjuer har gjorts tio år senare i de fall det varit möjligt. Det är mycket intressant att se vad som hänt efter den där decemberdagen 1992. I vissa fall har förhoppningar infriats, i andra har farhågor besannats.

Sammantaget är boken mycket fängslande läsning och jag vill gärna också framhålla bildmaterialet. Det är en gedigen dokumentationsinsats med känsliga porträtt och fina bilder i vardagliga situationer, kafferaster, omklädningsrum och situationsbilder. Den historiska delen är också väl illustrerad med foton och med Björn Bergs teckningar.

Avslutningsvis vill jag låna några rader från Mats Bjurboms förord. Hos varje bergsman och varje gruvdräng vid varje gruva finns medvetandet om att dess liv är ändligt. En dag är malmen slut. Lika visst är att hos dem alla finns drömmen om att finna brorslotten, den oändligt rika, oändligt stora, som skänker gruvan evigt liv.

Kanske är det den man nu slutligen funnit – ”Gamla mormors” arvslott.

Göran Hedlund, Lund